

משפט ועוני בחברה החרדית

ניצה (קלינר) קסיר

השתלמות "משפט ועוני"

מלון נווה אילן

26 בפברואר, 2018

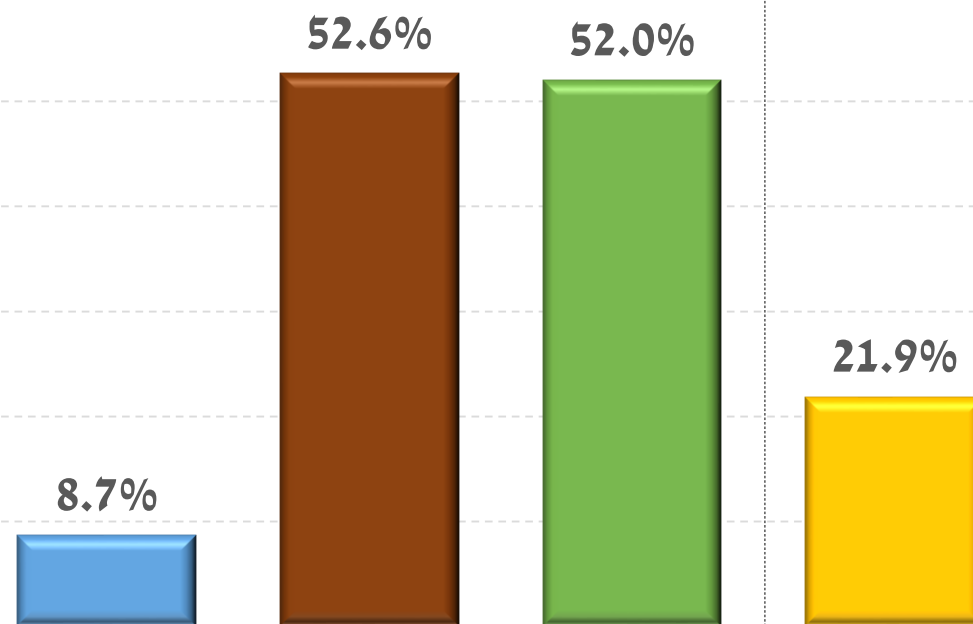
החברה החרדית מהאוכלוסיות העניות במדינה

חלקן של האוכלוסיות השונות בעניים

יהודים לא חרדים ■ ערבים ■ חרדים

שיעור העניים (תחולת העוני היחסי)*

יהודים לא חרדים ■ חרדים ■ ערבים ■ כלל האוכלוסייה

לעוני השלכות על - העניים, החברות העניות והחברה כולה

• השלכה על הרווחה של המשפחות העניות ושל החברה החרדית והערבית

• השלכה על הכלכלה והחברה בישראל

– השלכות חברתיות

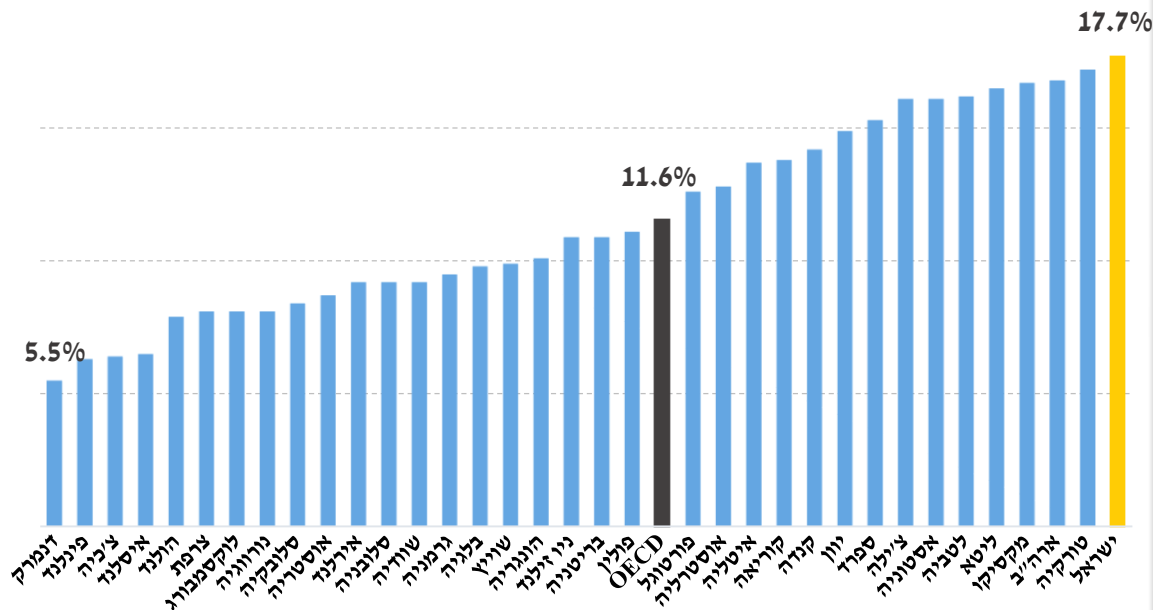
– העוני בישראל הוא הגבוה ביותר בקרב המדינות המערביות

– אי מיצוי פוטנציאל הצמיחה במשק, פגיעה ברמת החיים

– מצמצם את תקבולי המיסים, מגדיל את היקף תשלומי ההעברה ומגדיל את יחס חוב תוצר

– פגיעה בחוסן הכלכלי והחברתי של המדינה

תחולת העוני היחסי במדינות ה-OECD, נפשות*

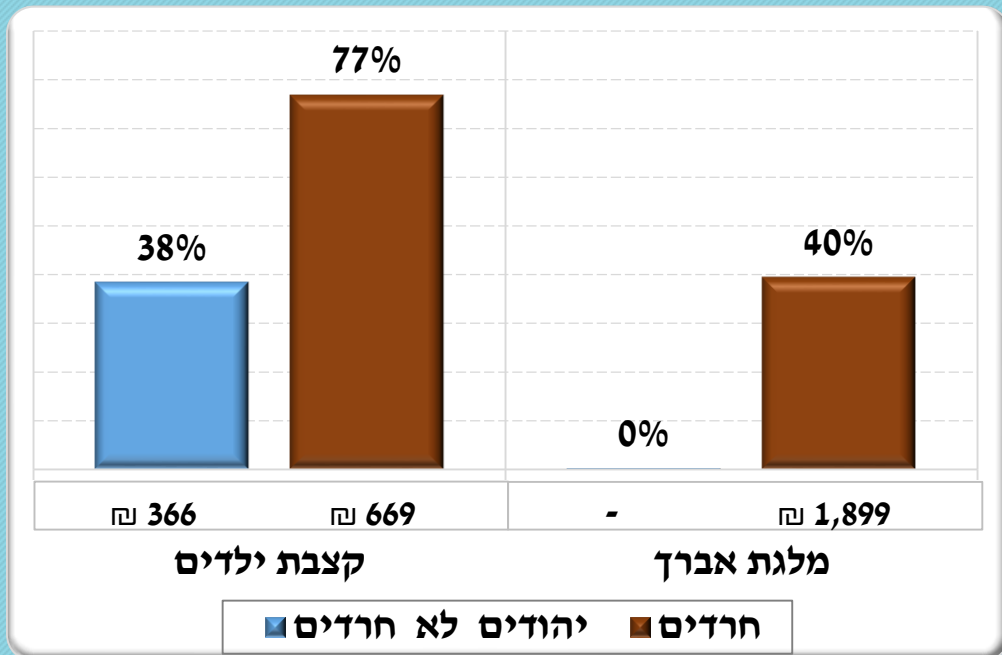

מקור: OECD.Stat * עוני לפי הכנסה פנויה. מחושב לפי סולם השקילות שבשימוש ה-OECD (שורש מספר הנפשות). הנתונים מתייחסים לשנים שונות בטווח השנים 2014-2015, ובישראל הנתון הוא לשנת 2016.

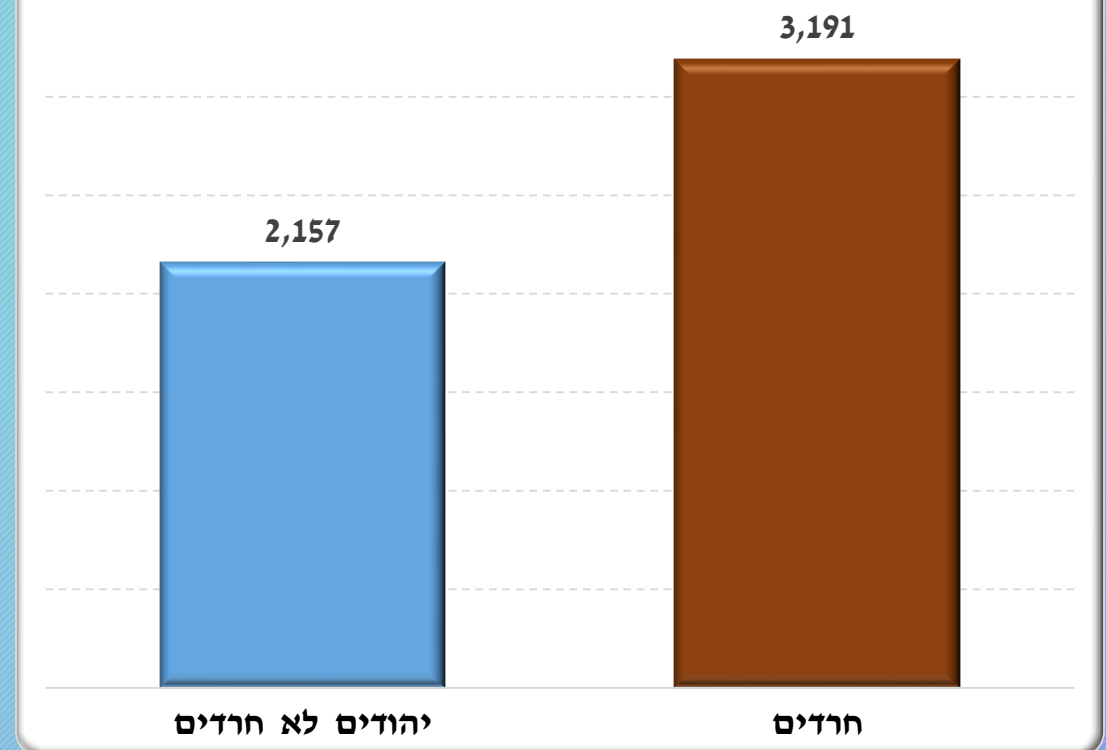
היקף תשלומי ההעברה לחרדים משמעותי

שיעור מקבלי מלגת אברך וקצבת ילדים, וגובה התקבול

גובה תשלומי ההעברה הממוצעים למשקי הבית

אין הגדרה חד משמעית לעוני עוני מייצג רמת רווחה נמוכה

- מהי אותה רמת רווחה נמוכה, מה מגדיר את האדם כעני?
- רמת ההכנסה השוטפת?
- כמות המשאבים שלרשותו?
- רמת הצריכה?
- ההכנסה הפוטנציאלית?
- רמת התועלת?
- תחושה סובייקטיבית?
- האם העוני מוגדר באופן מוחלט או יחסי? ואם יחסי – מהי קבוצת הייחוס הרלבנטית?
- לשאלות אלו אין תשובה חד-משמעית – היבטים רבים לעוני

מדד העוני הרשמי בישראל נקבע כמדד אובייקטיבי, יחסי לכלל האוכלוסייה ומבוסס על רמת ההכנסות
מייצג רק פן אחד של העוני ורמת רווחה

העוני בחברה החרדית אינו נובע מכשלים

הסיבות המרכזיות לעוני* בחברה החרדית

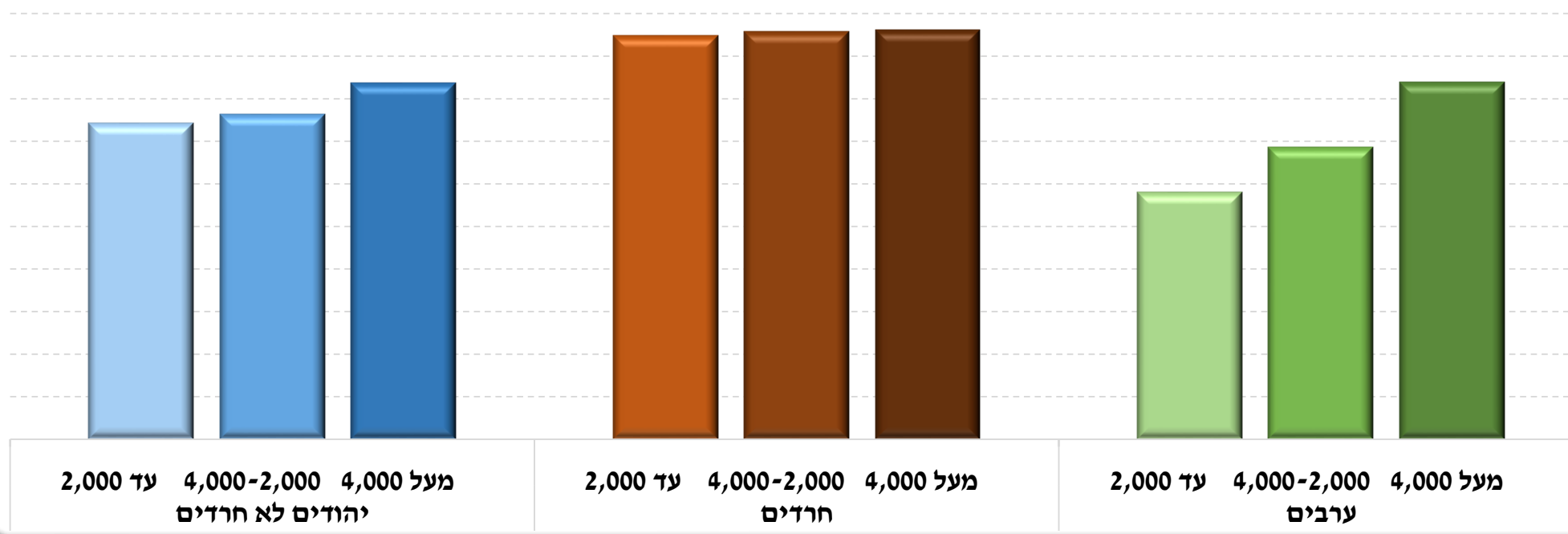
- מיעוט מפרנסים במשק בית – בחירה בלימודי תורה על פני עבודה
 - תכני הלימוד אינם מכוונים לשוק העבודה – בחירה בלימודי תורה על פני לימודים אחרים
 - הקמה של משפחה גדולה, וגדולה ככל האפשר –
- ”ותלמוד תורה כנגד פלס”
(משנה פאה, א, א)
- ”כל המוסיף נפש אחת מישראל, כאילו בנה עולם”
(משנה תורה, הלכות אישות, טו, טז)

העוני בחברה החרדית אינו נובע מכשלים אלא מבחירה מכוונת ומודעת, שאמנם משתקפת ברמת הכנסה נמוכה אך מעלה את רמת הרווחה של החרדים

הקשר בין הכנסה לרמת תועלת בחברה החרדית נמוד

שיעור המרוצים מהחיים לפי קבוצת אוכלוסייה ורמת הכנסה לנפש ברוטו (₪)

שיעור העוני אינו מספר את הסיפור המלא

• לעוני ממדים רבים

- לא רק הכנסה נמוכה אלא גם רמות נמוכות בבריאות, בחינוך ועוד
- שוליים חברתיים, תחושת ערך עצמי נמוכה וסיכון להתנהגות עבריינית

• העוני בציבור החרדי אינו נובע מכשלים ולכן רב ממדיות העוני אינה מאפיינת אותו

- לימוד התורה הוא אתוס מכונן בחברה החרדית
 - העוני נתפס כ'קיום בצניעות' וכבחירה מודעת ואידיאולוגית -
- "פֶּת בַּמֶּלֶח תֹּאכַל וּמִים בַּמְּשֻׁנָּה תִשְׁתֶּה" (מסכת אבות, פרק ו', משנה ד')**

קבוצת הייחוס הרלבנטית לציבור החרדי היא הציבור החרדי

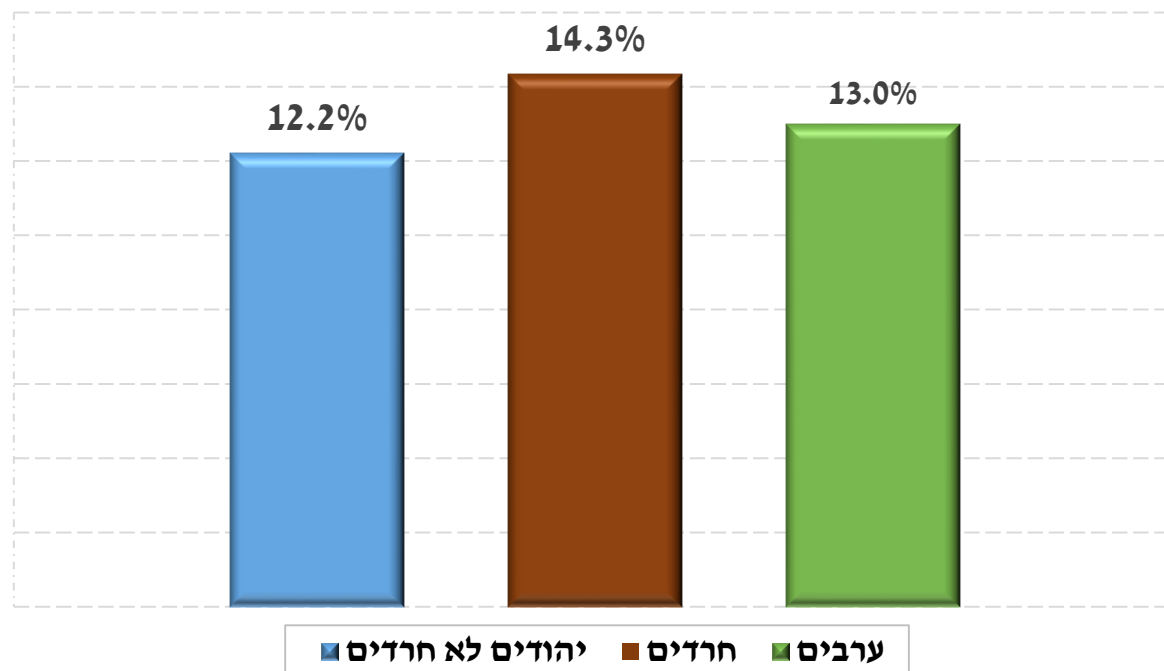
ממאפייני החברה החרדית

- התבדלות והסתגרות מכוונת מהחברה הכללית, לשמירה על הערכים, התרבות והצביון החרדי
- הניתוק מתבטא בכל תחומי החיים כמגורים בשכונות ובערים נפרדות ומערכות חינוך נפרדות

מנקודת מבט משקית:

קבוצת הייחוס היא כלל האוכלוסייה

שיעור העניים, לפי קו עוני נפרד לכל קבוצת אוכלוסייה

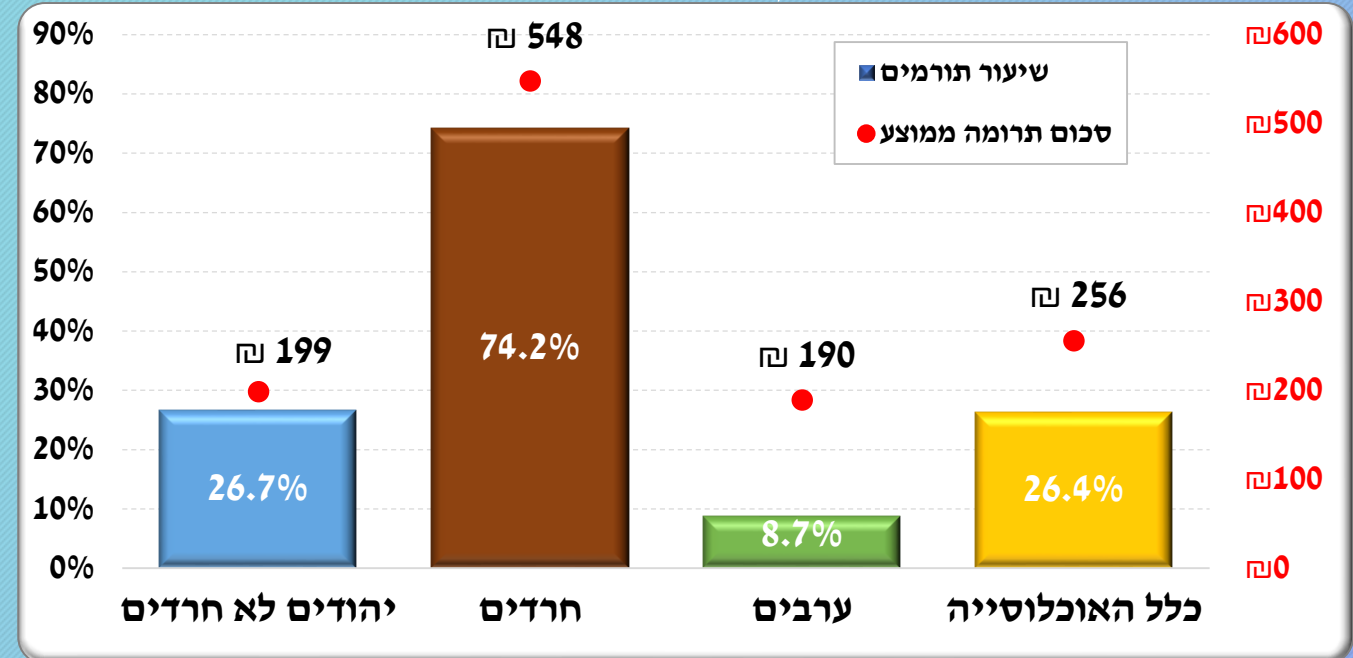

תרומות

ציווי הלכתי ונורמות קהילתיות חברתיות

תרומות כספיות - שיעור משקי הבית התורמים, וגובה תרומה ממוצע¹

משקי הבית החרדים המהווים 6% מכלל משקי הבית בישראל, תורמים כ-37% מסך התרומות של משקי הבית

”עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאָת זֶרְעֶךָ” (דברים, י”ד, כ”ב)

¹מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, תרומות כספיות בחברה החרדית. המכון החרדי למחקרי מדיניות, 2016. נתונים (עדכון): סקר הוצאות משקי בית לשנת 2016 של הלמ”ס.

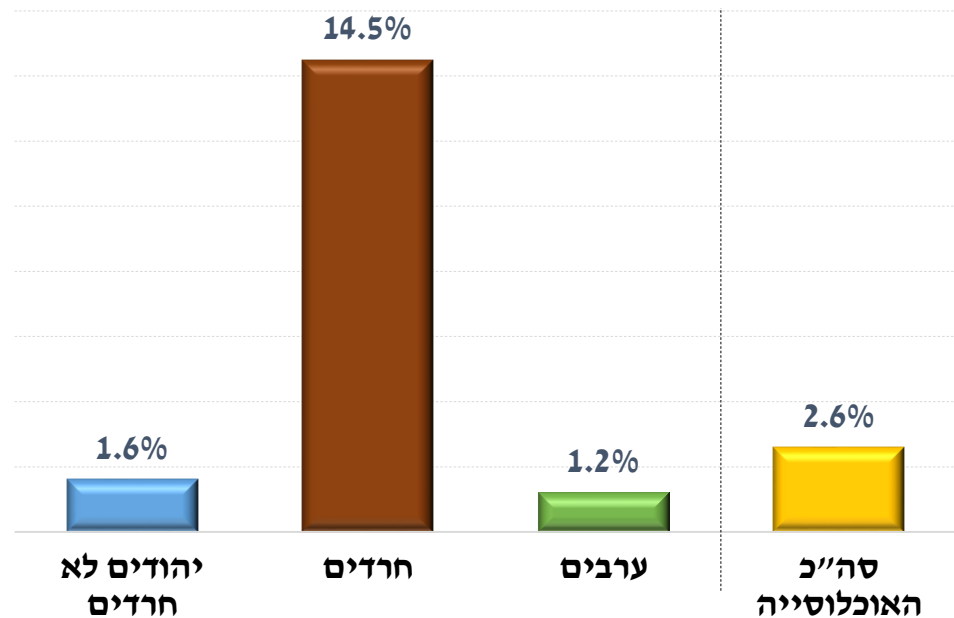
²מקור: ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, על תרבות ועוני בחברה החרדית - היבטים שונים של עוני בחברה החרדית. המכון החרדי למחקרי מדיניות, 2017. נתונים: סקר חברתי לשנת 2013 של הלמ”ס (בני 20 ומעלה).

שיעור מקבלי התרומות בציבור החרדי גבוה

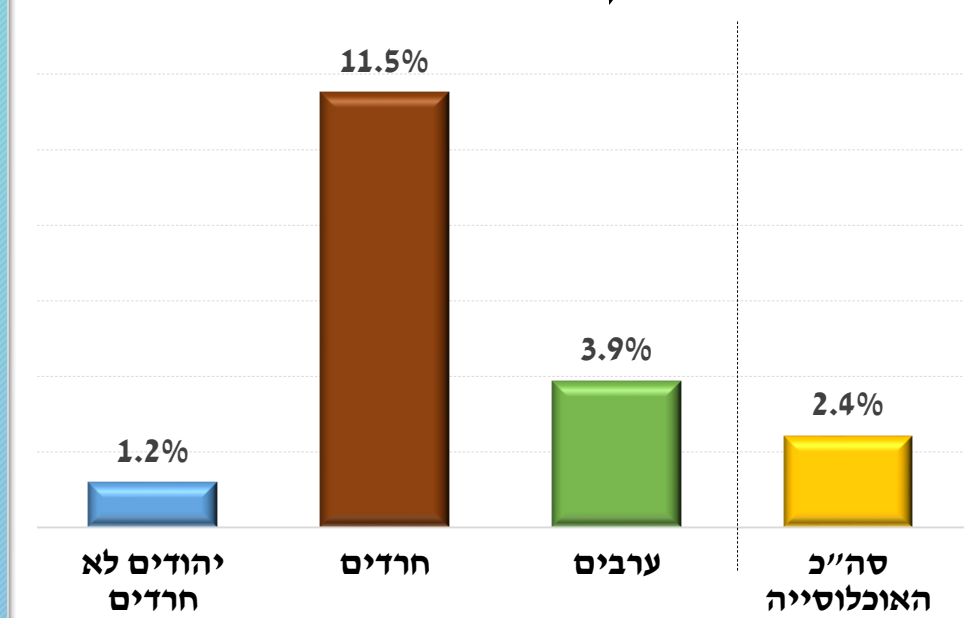

ובהתאם לגישה: "ענייך קודמין..." (בבא מציעא)

שיעור מקבלי תרומות במוצרים

שיעור מקבלי תרומות כספיות

התנדבות ועזרה הדדית

ציווי הלכתי ונורמות קהילתיות חברתיות

מאפייני ההתנדבות בחברה החרדית

- התנדבות כמצווה וחסד – דגש על נזקקות
- תפיסת התנדבות של 'מועדון חברתי'
- רווחת התנדבות פרטית (שלא דרך ארגונים)

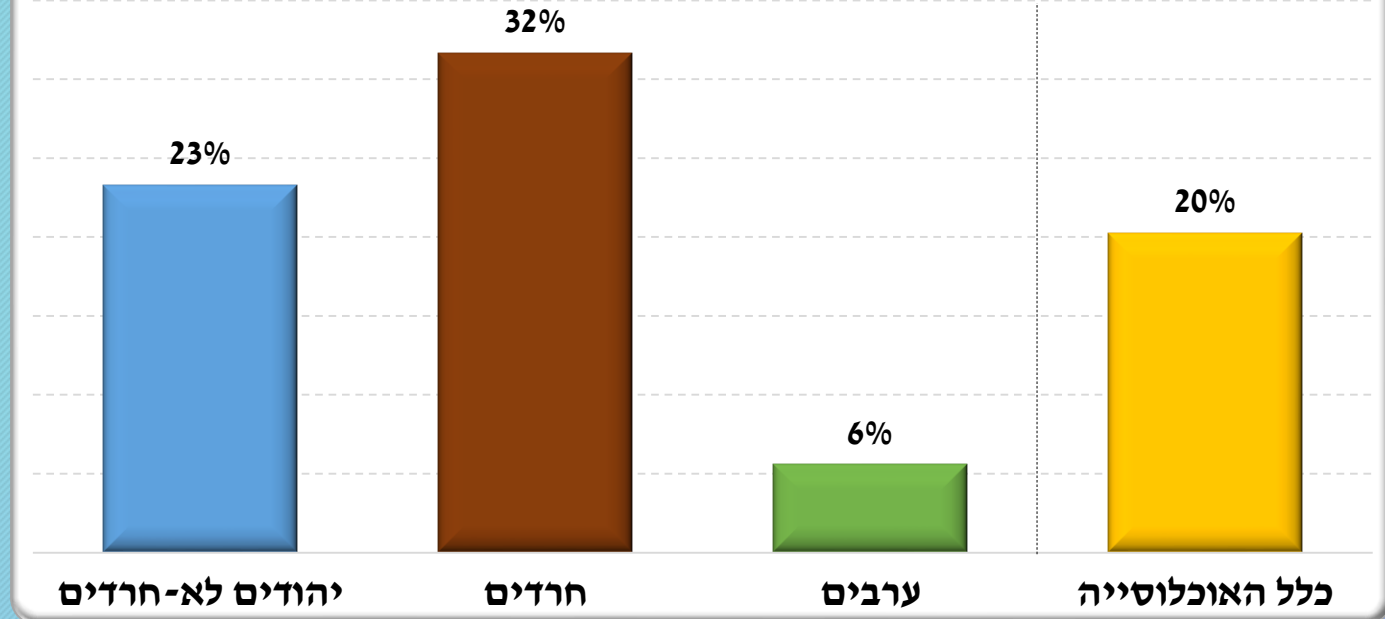
קהילה סגורה,
קהילה נזקקת
וגישה הלכתית

דגש על סיוע בתוך הקהילה

"אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעֲזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק" (ישעיהו, מ"א, ו')

שיעור המתנדבים

הלוואות ללא ריבית

ציווי הלכתי ונורמות קהילתיות חברתיות

■ דרך לחלוקת עושר בתוך הקהילה המסייעת לתזרים המזומנים

■ הלוואות ללא ריבית

”אל-תקח מאתו נֶשֶׁך וְתִרְבִּית, וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ; וְחִי אָחִיד, עִמָּךְ” (ויקרא, כה, לו)

■ הלוואות באמצעות גמ”חים וישירות בין פרטים

קונים פחות ובמחירים נמוכים הבדלי תרבות והתנהלות כלכלית מותאמת הכנסות

קונים פחות

- קונים כשצריך – 'תרבות הצריכה המערבית' אינה נפוצה בחברה החרדית
- שימוש חוזר בבגדים ובציוד – העברה בתוך המשפחה ובין משפחות
- צריכה נמוכה של תחבורה ותקשורת ושל תרבות ונופש, המהוות מרכיב מהותי מסך ההוצאה בחברה הלא חרדית

מחירים נמוכים יותר

- המחירים הנמוכים יותר בשוק החרדי מותאמים ליכולת הקנייה במגזר
- קנייה קולקטיבית מאורגנת רווחת בשכונות ובישיבות

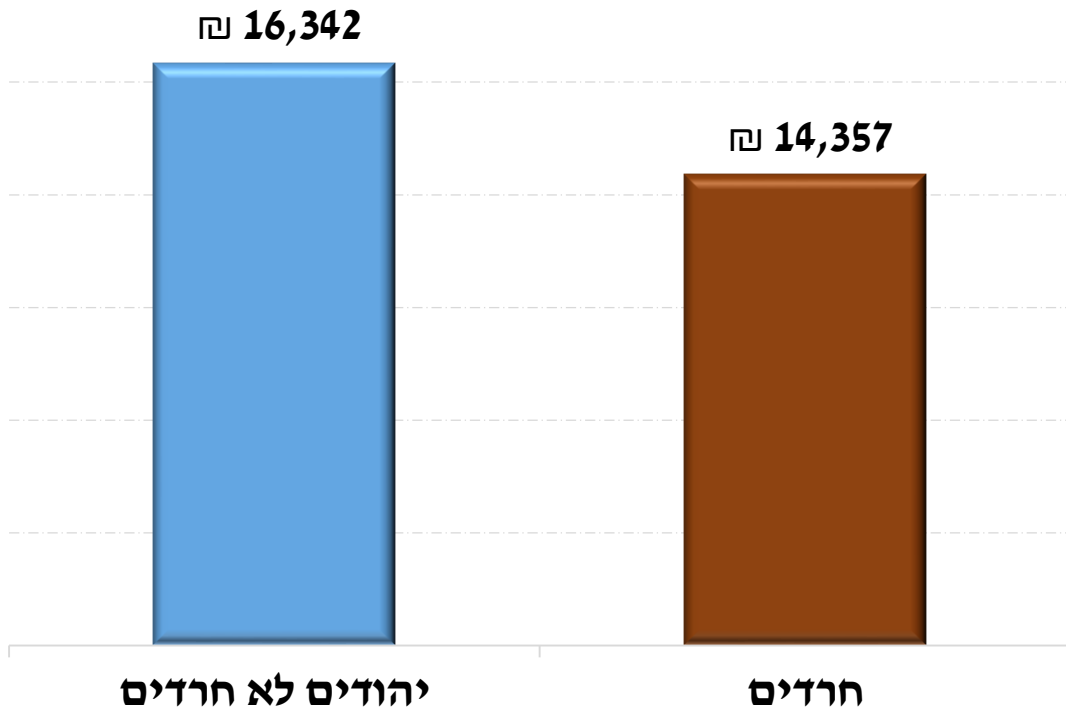
"תלמיד חכם, מכלכל דבריו במשפט, אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו"

(משנה תורה, הלכות דעות, ה, כ)

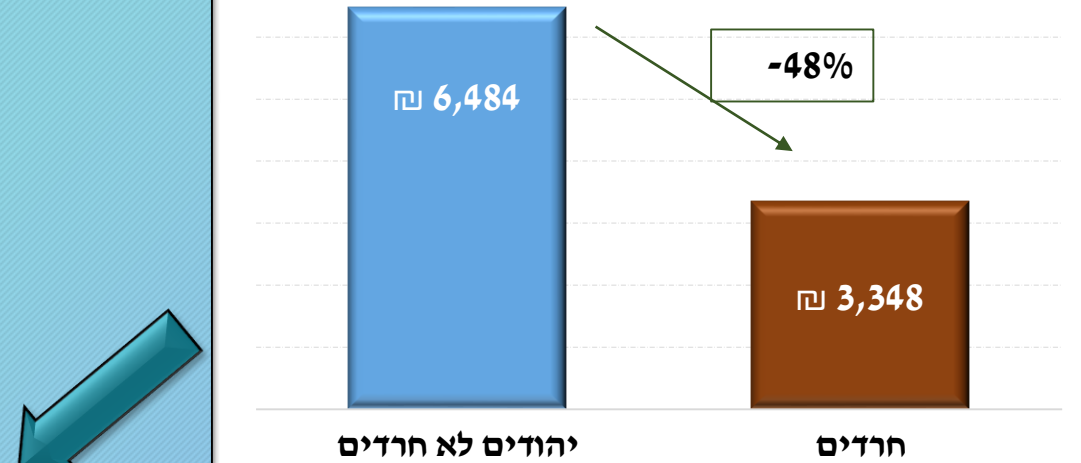
הוצאות הצריכה של החרדים נמוכות יחסית

הוצאות צריכה חודשית למשק הבית (ממוצע)

הוצאות חודשיות ממוצעת לתצרוכת לנפש

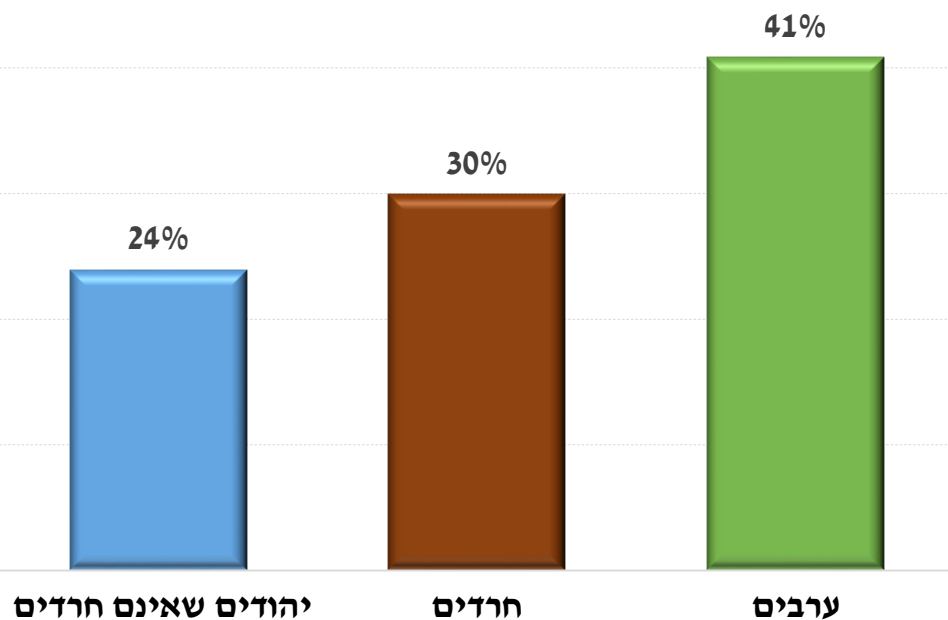

למרות מספר הנפשות הגדול יותר במשק בית חרדי, ההוצאה הממוצעת של משק בית חרדי נמוכה ב-12% מההוצאה החודשית במשק בית יהודי לא-חרדי

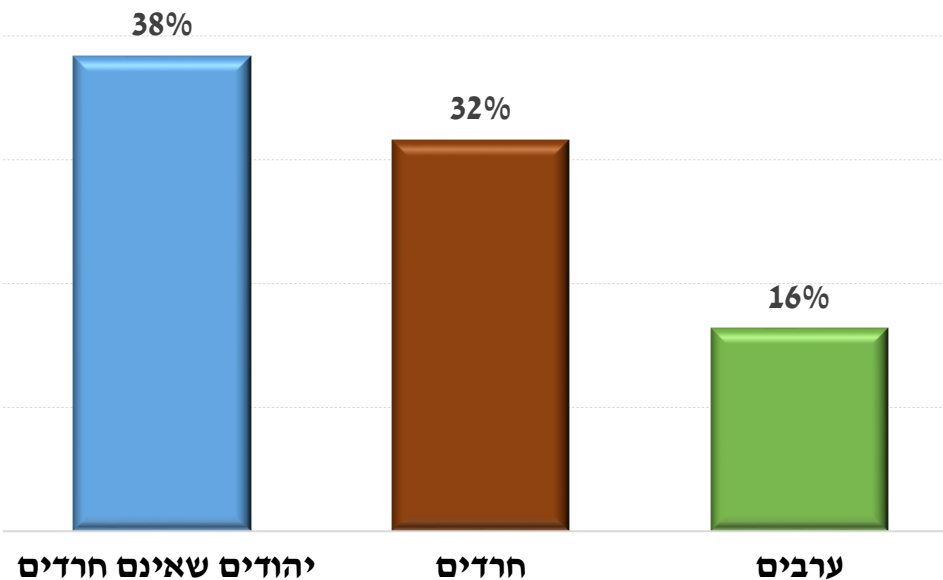
שיעור גבוה יחסית של חרדים חוסכים, ושיעור נמוך יחסית נקלעו לחובות

שיעור הנמצאים בחובות או נאלצים להשתמש
בחסכונות כדי לכסות את ההוצאות

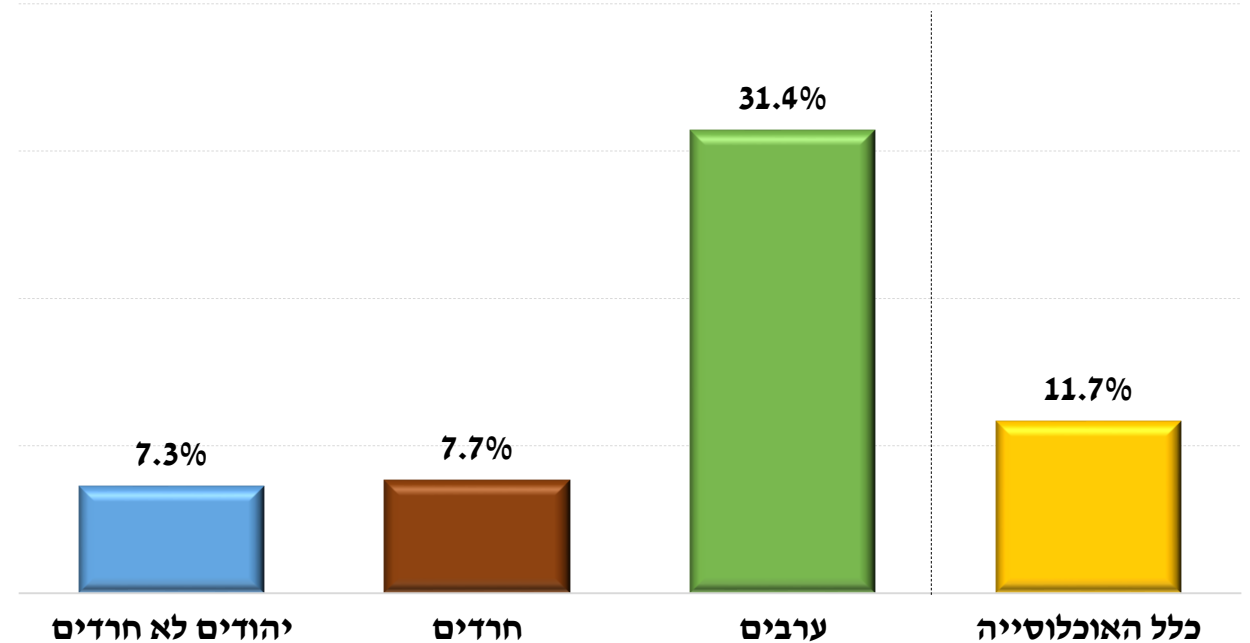
שיעור המצליחים לחסוך חלק מהתקציב השוטף של
משק הבית

שיעור נמוך חשים עניים

שיעור האנשים שחשו עניים בשנה האחרונה

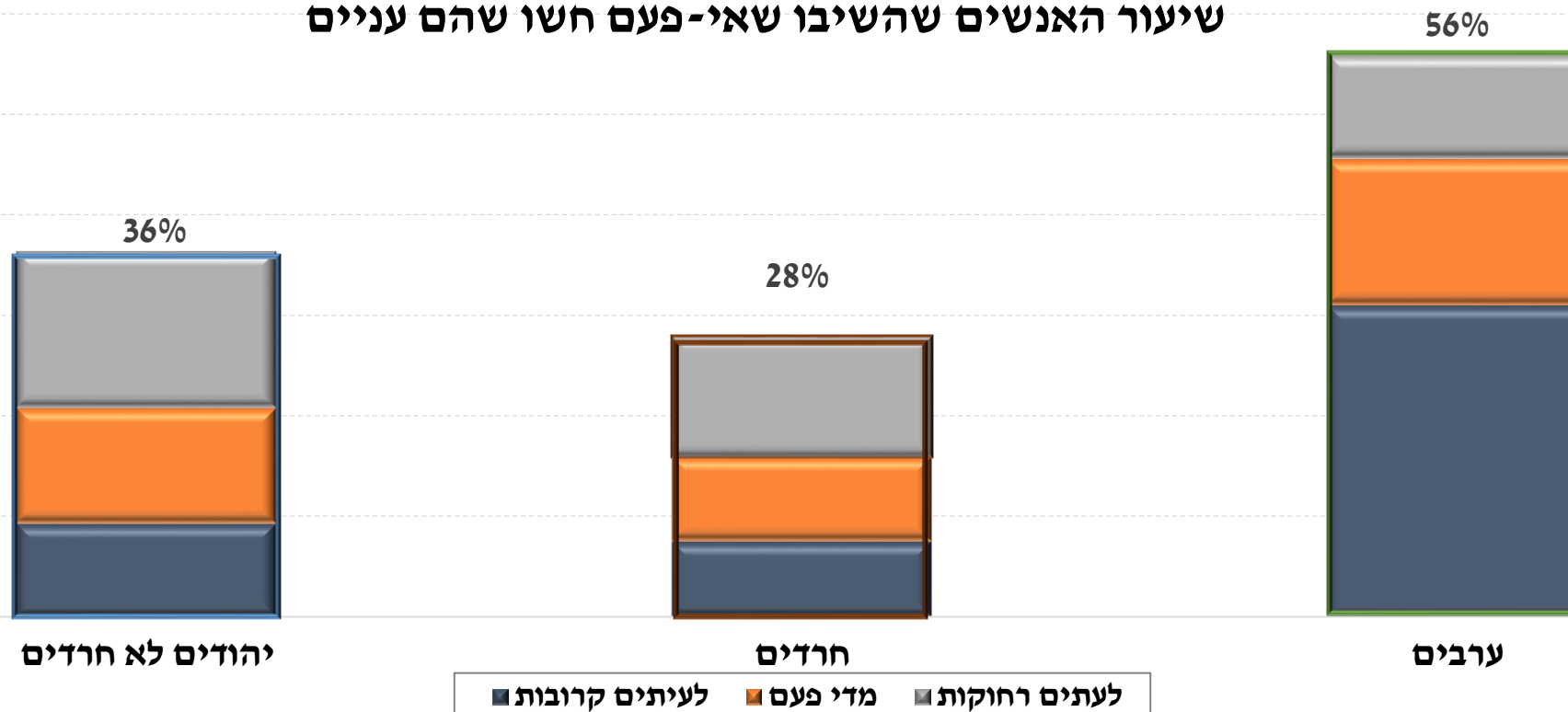

למרות הבדל ניכר בשיעור העוני (הרשמי)
בין חרדים ליהודים לא-חרדים,
שיעור החשים עניים בשתי הקבוצות דומה

שיעור נמוך יחסית מהחרדים חשו עניים במהלך חייהם

שיעור האנשים שהשיבו שאי-פעם חשו שהם עניים

שאלת מדיניות

**רבים מהעניים החרדים אינם רואים עצמם כעניים,
הם בוחרים בכך כדרך חיים,
והחברה החרדית מספקת פתרונות למצבם הכלכלי**

**הואיל וכך, נשאלות השאלות : מה חובת המדינה, מה מידת
המעורבות הממשלתית הרצויה ומה אופייה ?**

שאלת מדיניות (המשך)

- עם זאת, בחברה החרדית יש עוני ואף עוני עמוק (ולא כולם בחרו בכך)
- טיפול בעוני בחברה החרדית מצריך הגדרה נכונה יותר של מיהו עני
- לרמת ההכנסות הנמוכה בחברה החרדית השלכות על כלל המשק
- דורש נקיטת צעדי מדיניות שיסייעו להגדלת ההכנסות העצמיות בחברה זו, תוך התחשבות במאפייניה הייחודיים

תודה על ההקשבה

ניצה (קלינר) קסיר

nitsa@machon.org.il